
Історичний внесок українських та балтійських (Литва та Латвія) літераторів, філологів і перекладачів у розвиток культурно-гуманітарних взаємин

Наталія Віталіївна Ажогіна

Кафедра іноземних мов хіміко-фізичних факультетів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ORCID 0000-0001-6249-6118

Олександр Олександрович Литвинов

Кафедра іноземних мов хіміко-фізичних факультетів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ORCID 0000-0001-5536-2015

Анотація: У статті розглядаються питання культурно-історичної єдності між українськими та балтійськими гуманітарними діячами у напрямі зміцнення та розвитку соціокультурних зв'язків між спорідненими в історії народами України та Балтії, зокрема у сфері літератури, філології та перекладу. У наш час ці зв'язки перебувають під загрозою з боку неоімперських зазіхань спільного ворога. У таких умовах подальша розбудова гуманітарних стосунків має сприяти розвитку позитивних і перспективних взаємин між братніми народами, що зумовлює актуальність роботи, яка визначається сучасними викликами геополітичного, гуманітарного та соціокультурного характеру. Метою розвідки є розгляд історичного внеску літераторів, філологів, лінгвістів та інших діячів культурно-гуманітарної сфери України та Балтії (Латвії та Литви) у розвиток соціокультурних відносин як у ретроспекції, так і в сучасний період. Об'єктом дослідження є історичні культурно-гуманітарні взаємини між Україною та країнами Балтії (Литви та Латвії) в аспекті літератури, перекладу та філології. Предметом є спільний внесок українських та балтійських літераторів і філологів у розвиток культурно-гуманітарних відносин. Методологія дослідження ґрунтується на основних наукових принципах: історико-логічному, історико-порівняльному, об'єктивності, всебічності та комплексності. Застосовано літературознавчі та культурологічні методи, що включають системний, культурно-історичний, порівняльно-історичний та описовий. У якості стрижневих положень дослідження запропоновані такі: 1) історико-лінгвістичні (мовознавчі) та культурно-гуманітарні зв'язки між балтійськими та українським етносами характеризуються як позитивні та сприятливі; 2) їхній розвиток був особливо підсилений у час підйому національно-демократичних рухів – з останньої чверті XIX ст. по 1917 р.; 3) особливі відносини між балтійськими та українськими літераторами, філологами, діячами культури склалися як минулої історичної доби, так і в епоху сьогодення; нині вони тривають у часо-просторі реалій російсько-української війни. У ході дослідження з'ясовано історичне підґрунтя балто-слов'янської мовної-культурної єдності, схарактеризовано розвиток та сучасний стан балтистики; описано історію розвитку українсько-латвійських та українсько-литовських зв'язків у сфері літератури, філології та перекладу, наведено дані щодо літераторів, філологів та професійних перекладачів із балтійських мов на українську і навпаки. Як результат зроблено такі висновки: 1) історична культурно-гуманітарна єдність між балтійськими та українським етносами особливо зміцнювалась у критичні моменти їхньої історії – під час Другої світової війни та протягом періоду російської окупації; 2) на сучасному етапі історії ці культурні та гуманітарні зв'язки запліднюються новими ідеями, стимулюючи появу і розвиток новітніх тенденцій у суспільно-гуманітарних взаєминах у сферах науки, освіти, літератури та культури.

Ключові слова: балтистика, литuanістика, лeтoніcтикa, культура, література, переклад.

1. Вступ

Як відомо, Україна має тривалу спільну історію взаємовідносин із країнами Балтії. Лінгвістичною основою єдності слов'янського та балтійських етносів була Індоевропа. З цієї позиції балто-слов'янські мови вважаються гілкою споріднених мов індоевропейської мовної родини – вони мають кілька спільних типологічних рис і значну подібність лексики [1]. За словами Яніса Ендзелінса, «будь-які подібності між балтійськими і слов'янськими мовами є результатом інтенсивних мовних контактів» [2]. Теза про структурну похідність багатьох слов'янських форм (по відношенню до балтійських) у наш час породила гіпотезу про походження слов'янських мов із периферійного західнобалтійського діалекту. Це положення ґрунтується на тому, що відповідно до сучасних генетичних досліджень, єдина балто-слов'янська гілка підродиною індоевропейських народів понад 2000 років зазнавала дивергенції внаслідок просторової експансії з Центральної Європи на схід та південь (Балканський півострів), особливо в добу раннього середньовіччя. У свою чергу, це розширення призвело до включення генетичних компонентів численних автохтонних популяцій до слов'янського генофонду. Його наслідком є те, що генетичні відстані в межах популяцій балто-слов'янських народів (заснованих на аутосомних та Y-хромосомних локусах), «виявляють високі кореляції як між собою (0,9), так і з географією розселення (0,7), мітохондріальною ДНК та мовною приналежністю» [3].

Історичні контакти між східнослов'янськими та балтійськими етносами зафіксовані в різних аспектах: 1) географічному – концентрація водних артерій Західної Двини (Даугави), Волги та Дніпра та розселення у цих басейнах балто-слов'янських племен; на переконання Антуана Мейє, балти і слов'яни жили в сусідніх географічних районах у подібних умовах цивілізації [4]; 2) економічному – торгівля східних слов'ян із варягами-норманами та балтійськими племенами); 3) геополітичному – шлях «із варяг у греки» поєднував політичні еліти та військово-політичну інфраструктуру як західних, так і східних етносів (слов'янських) – роль його основного форпосту втілював у собі Київ!

Інша єдність – слов'янсько-литовська, що виникла у часи перебування українського етносу на території Великого Князівства Литовського (ВКЛ) у XIV-XVI ст., де він складав значну частину русинського населення (предків сучасних українців і білорусів), насамперед на землях Волині, Київщини та Чернігово-Сіверщини. Співвідношення слов'янських та власне литовських земель у складі ВКЛ на 1341 рік складало 2,5 до 1, а на 1430 рік – 12 до 1 [5]. Важливо зауважити, що в елітарній культурі ВКЛ певний час панували руська мова (*староукраїнська*) та православ'я. Значним культурним явищем на цих територіях стало книгодрукування: його започаткував Франциск Скорина, який у 20-і роки XVI ст. надрукував 22 священні книги в перекладі *білоруським ізводом церковнослов'янської мови* (паралельно існує інша версія – *церковним стилем давньоукраїнської мови*). У Литві роботу друкарів продовжили Іван Федоров і Петро Мстиславець, які працювали у гетьмана Григорія Ходкевича у заснованій ним друкарні у своєму маєтку в Заблудові, де у 1568 р. Іван Федоров видав «Учительні євангелія» («Заблудівське Євангеліє учительне»), а у 1570 р. – «Псалтир» і «Часословець».

Унаслідок геополітичних та суспільних трансформацій ці історичні зв'язки були надовго перервані. Національні мови, культура та література братніх народів опинилися в імперських колісцатах російської імперії, де на рівні держави та релігії були введені заборони на застосування національних мов та культур. Значною віхою в розвитку культур став розпочатий у XVI – XVII століттях *національно-демократичний культурницький рух* у науці, мистецтві, літературі тощо, світочами якого були провідні майстри красномов'я. Розквіт цього руху прийшовся на межевну добу, триваючи по буремні 1917 – 1922 роки. І якщо до 1940 року країни Балтії розвивалися в буржуазному стримі, то український народ опинився під гнітом радянщини. Національно-культурні поневіряння наших народів припинилися з часом обрання незалежності і свободи. Незважаючи на ідеологічні та інші перепони, прогресивні

літератори та науковці, філологи та лінгвісти у братніх республіках змогли подолати певні складнощі в сенсі вивільнення від ідеологем, породжених соцреалізмом, марризмом, фальшивим інтернаціоналізмом, іншими політичними та соціокультурними заборонами й упередженнями.

Зв'язки між балтійськими та українським народами, зокрема у культурній сфері, набули нового звучання з 1991 року, коли між цими державами були встановлені як офіційні, так й інші сприятливі соціокультурні зв'язки. Ця атмосфера витримує нові виклики під час російсько-української війни, дружні відносини між народами тривають на всіх рівнях – як на державному, так і на побутовому, особливо в час пролонгованих міграцій українців. Загалом, актуальність теми дослідження ґрунтується на сучасному історично-культурному часопросторі й зумовлена тісними зв'язками між братськими народами у 2000-ні роки, особливо в сьогоденні!

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є історичні культурно-гуманітарні взаємини між Україною та країнами Балтії (Латвії та Литви) в аспекті літератури, перекладу та філології. Предметом є конкретний спільний внесок українських та балтійських літераторів і філологів у розвиток культурно-гуманітарних взаємовідносин.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є розгляд історичного внеску літераторів, філологів, лінгвістів та інших діячів культурно-гуманітарної сфери України та Балтії (Литви та Латвії) у розвиток культурно-гуманітарних взаємин як у діахронії, так і в синхронії. Поставлена мета вимагає виконання таких завдань: 1) з'ясувати історичне підґрунтя балто-слов'янської мовно-культурної єдності; 2) схарактеризувати розвиток та сучасний стан балтистики; 3) описати історію розвитку українсько-латвійських та українсько-литовських зв'язків у сфері літератури, перекладу та філології; 4) навести дані щодо літераторів, філологів та професійних перекладачів із балтійських мов на українську і навпаки.

4. Аналіз літератури

За останні десятиліття балто-українські культурно-гуманітарні відносини розглядались науковцями у різних аспектах. Зокрема, в аспекті політичних і культурних зв'язків І. Туряниця (2012) у комплексному дослідженні литовсько-українських взаємин у політичній та гуманітарній сферах у 1991–2011 рр. стверджує: «Політична взаємодія обох країн підкріплюється масштабною співпрацею в культурно-гуманітарній сфері. Культурні контакти України з Литвою мають давню історію, протягом якої етнічна та цивілізаційна близькість народів зумовила тісну взаємодію між ними» [6]. За словами І. Дацків і Я. Візняк (2020), політична взаємодія України і Литви наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. зумовила розвиток культурно-гуманітарної співпраці, що «спрямовується на активізацію роботи щодо збереження існуючих пам'яток культури і пам'ятних місць у Литві, пов'язаних з Україною» [7]. Питання розвитку культурної дипломатії між Україною та Литвою наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. досліджував І. Дацків (2020), зокрема в аспекті «становлення та розвитку українсько-литовських міждержавних взаємин ... у гуманітарній сфері ... як найбільш результативної та масової форми спілкування між обома державами...» [8]. Міжетнічні зв'язки українців і литовців вивчали А. Поповський і Г. Хмель-Дунай (2021) з позицій «суспільно-історичного розвитку в плані державотворення, культурно-економічних зв'язків, ролі видатних постатей, особливості лексичних, фольклорних, етноантропонічних чинників,

діяльності культурно-ділових центрів, спрямованих на збереження етнічної автентичності в сучасних умовах життєдіяльності» [9].

В аспекті лінгвістики, компаративні дослідження литовсько-українських лексичних паралелей здійснювались М. Вакулич (2000) [10]. Україномовні переклади литовських поетів стали матеріалом для компаративного дослідження О. Даскалюк (2024) стосовно символів як мовних засобів впливу на сприйняття поетичного тексту, зокрема виявлено спільні для українців та литовців поетичні образи, здійснено порівняльний аналіз тлумачень символів у двох культурах. За словами авторки, «поезії, які стали матеріалом для статті, було написано як відгук на війну в Україні», у їх дослідженні «буде переплітатися символіка різних культур, насамперед української та литовської» [11].

Українсько-латвійські відносини вивчались в історико-культурному аспекті (Н. Ажогіна, 2022, 2025), зокрема щодо мовно-літературних комунікацій у світлі балтистики і наукового внеску Яніса Ендзелінса у розвиток лінгвістики й порівняльного мовознавства, включаючи розвиток латиської мови в аспекті історичної балто-слов'янської єдності [12]. Українське письменство як вагомий сегмент латиськомовного перекладознавства системно схарактеризовано І. Пупурс (2022), систематизовано бібліографічні показники стосовно латиського літературознавства і критики, оцінено передмови до енциклопедичних видань, що містять інформацію про латиськомовні переклади українських літераторів тощо [13].

Проте, станом на сьогодні недостатньо уваги приділено дослідженню питань, пов'язаних із історичним внеском літераторів, філологів і перекладачів у розвиток балто-українських культурно-гуманітарних відносин.

5. Методи досліджень

Методи дослідження включають загальнонаукові, зокрема індуктивно-аналітичний та системний, що ґрунтуються на основних наукових принципах: історико-логічному, історико-порівняльному, об'єктивності, всебічності, системності та комплексності, а також спеціальні, а саме: 1) культурно-історичний, що передбачає розгляд спільного внеску українських і балтійських літераторів, філологів і перекладачів у розвиток культурно-гуманітарних взаємин у світлі суспільно-політичної та культурної історії даних народів; 2) порівняльно-історичний, який полягає у вивченні зазначеного вище внеску у взаємозв'язках та порівнянні у відповідних сферах національної культури у діахронічному та синхронічному аспектах; 3) описовий, що включає спостереження, збір, обробку, систематизацію та первинний аналіз відповідних даних.

6. Результати досліджень

6.1. Стан розробленості наукової проблеми

Внесок українських лінгвістів та літераторів у розвиток культурно-гуманітарних відносин України з Латвією та Литвою досить значний, зокрема у сфері перекладів, мовознавчих досліджень, вивчення спільної історії та взаємної презентації культур. Свого часу видатні українці – Іван Франко, Леся Українка, Михайло Грушевський та ін. – сприяли культурному діалогу між близькими по духу народами через свою творчість та громадську діяльність.

Важливим аспектом дослідження є з'ясування витоків *балто-слов'янської мовно-культурної єдності*. Як відомо, існує поширена гіпотеза, згідно з якою тривалий час існувала балто-слов'янська прамова, що розвинулася з архаїчної групи північних індоєвропейських діалектів, у яких збереглися деякі фонетичні, лексичні та морфологічні особливості індоєвропейської прамови. **Іван Огієнко** (Митрополит Іларіон) у своїй праці «Історія української літературної мови» (1949 р.) стверджував: «Мови балтицькі – литовська, латиська та прусська – в давнину належали до однієї групи разом із мовою слов'ян, творячи одну балтицько-слов'янську мовну спільноту. Що це було дійсно так, показує нам порівняння мов

слов'янських з балтицькими, старослов'янської з мовою литовською, як найголовнішою представницею балтицької сім'ї» [14]. **Андре Вайян** припустив існування єдиного балто-слов'янського періоду – спільну балто-слов'янську мову, що на його думку, можна розуміти як *faisceau des parlers* (пучок діалектів) [15], на основі яких сформувалися сучасні балтійські та слов'янські мови. Питання етногенезу слов'ян, зокрема українців, у зв'язку з їхньою взаємодією з балтійським етносом досліджував **Віктор Петров** (1894–1969), який свого часу був слухачем Івана Огієнка у Київському університеті [16].

Сьогодні *балтистика*, *летоністика* та *литуаністика* є філологічними царинами, в яких досліджуються мовні процеси (історичні та сучасні) та їхнє відношення, зокрема, до української мови та культури. Згідно з дефініцією ЕСУ (Енциклопедія Сучасної України), балтистика – це «наука про мови, літературу і фольклор балтійських народів; як самостійна наукова дисципліна сформувалася у мовознавстві, однак у своєму розвитку тяжіє до вивчення історії та сучасного стану всього комплексу матеріальної та духовної культури носіїв балтійських мов. Означення вперше вжив Г. Нессельман у 1845 р.» [17]. В її рамках вивчається розвиток культури балтійських народів, усної народної творчості та друкованої літератури тощо.

Засновником балтики в Україні вважається **Олександр Потебня** (1835–1891), видатний український мовознавець, літературознавець, засновник харківської лінгвістичної школи при Харківському університеті, де з 1909 по 1920-і роки працював латиський філолог **Яніс Ендзелінс** (1873–1964), який у 1922 році видав «Граматіку латиської мови», що й донині вважається сучасною. 18 листопада 2009 року на будівлі Харківського національного університету (ХНУ) імені Василя Каразіна було відкрито на його честь меморіальну дошку [18]. Його учень і послідовник, український мовознавець-славіст **Леонід Булаховський** (1888–1961) також приділяв значну увагу втіленню зв'язків між балтистикою та славістикою у своїх публікаціях у галузі балтики з широким використанням ним «даних із литовської та латиської мов у порівняльно-історичних, зокрема акцентологічних, студіях» [19].

Сучасний період балтики розвинувся в 1950–1960-х рр.; двигуном цього процесу була *Українська ономастична комісія*. Ономастичні дослідження стали передовими на теренах цієї науки, представниками якої були згаданий щойно В. Петров, а також український мовознавець, поет, перекладач **Анатолій Непокупний** (1932–2006), мовознавці-славісти **Ірина Железняк** (1932–2020) і **Лукія Гумецька** (1901–1988). Набутки українських учених у цьому напрямі зафіксовані в «Енциклопедії історії України», «Енциклопедії Сучасної України», «Енциклопедії українознавства», енциклопедичних мовних та літературних словниках. У міжнародному вимірі, у ХХІ ст. балтика посіла важливе місце в царині філології та лінгвістики. Першою ластівкою цього феномену на теренах України стало заснування Центру балтики у Львівському національному університеті (ЛНУ) імені Івана Франка 23 березня 2010 року за сприяннями Посольства Латвійської Республіки в Україні та Почесного консульства Латвії у Львові **Володимира Гарцули** (у 2008 році В. Гарцула був нагороджений Латвійським орденом «Хрест Визнання» за внесок у розвиток українсько-латвійських відносин) [20]. Фундаментальні розвідки в галузі мовознавства, включаючи балтику та славистику, здійснював **Валентин Таранець** (1938–2019), який, зокрема, дослідив походження назв «Україна» і «Русь» [21].

Провідним фахівцем і генератором балтики та *литуаністики* (підгалузь балтики, що вивчає литовську мову, літературу та фольклор) в Україні був згаданий вище **А. Непокупний** (1932–2006) [22; 23], член-кореспондент НАНУ, іноземний член Академії наук Латвійської Республіки. Балто-слов'янські мовні зв'язки стали об'єктом його докторської дисертації, захищеної у Вільнюсі. На особливу увагу заслуговує низка його статей, присвячених літуанізмам в українській мові. Українська лінгвістка, повний кавалер ордена княгині Ольги, послідовниця Л. Булаховського Т. Лукінова (1927–2024) особливо вирізняла розвідку А. Непокупного, присвячену внеску Л. Булаховського у розвиток сучасного мовознавства, зокрема балтики.

Засновником балтистики в Литві вважається класик балтійського мовознавства **Казим'єрас Буга** (1879–1924), основоположник 20-томного академічного словника литовської мови, у якому він визначив походження цілої низки українських слів, що є як спільними в українській і балтійських мовах, так і запозиченими з них [24].

Про україно-литовські літературні зв'язки писали: **Костас Корсак** (1909–1986) – литовський літературний дослідник і критик, поет, перекладач, доктор філологічних наук; **Едуардас Межелайтіс** (1919–1997) – литовський поет, перекладач, есеїст, Народний поет Литовської Республіки; **Надія Непорожня** (1948–2004) – українська філологиня, перекладачка, яка брала участь у створенні громадських організацій українців у Литві, зокрема Литовського українського культурного центру (її зусиллями було також створено Фонд Тараса Шевченка); а також литовський поет, перекладач **Теофіліс Тільвітіс** (1904–1969) і письменник, поет, перекладач **Антанас Венцлова** (1906–1971) та ін.

Провідним популяризатором української культури в Латвії, а латиської культури в Україні, був **Юрій Садловський** (1970–2018), український поет, літературознавець, перекладач, укладач першого українсько-латиського розмовника, викладач латиської та української мов на філологічному факультеті Латвійського університету, латиської мови на факультеті міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка [25].

Перші переклади латвійської літератури українською мовою були опубліковані в ранніх 1920-х роках. Більшість українських варіантів латвійської прози та поезії були створені в радянський період, з 1950-х рр.; значно менше їх з'явилося в незалежній Україні. Українські читачі мають можливість ознайомитися з творами В. Белшевіці, А. Чака [26; 27], Р. Езери, Н. Ікстени, В. Лаціса, Л. Лайценса, Я. Райніса, З. Скуїньша, А. Упітса, О. Вацієтіса, І. Зієдоніса [28; 29] тощо. Серед перекладачів із латиської виокремлюються Г. Кочур, К. Оверченко, Ю. Завгородній [30] та ін. В Україні інформація про латиських письменників міститься в «Енциклопедії Сучасної України» (ЕСУ) та «Шевченківській енциклопедії» (2012–2015) [31], а також в україномовних інтернет-ресурсах. За сприяння Рауля Чілачави, доктора філологічних наук, професора, дипломата, перекладача та письменника, вийшли сучасні україномовні видання творів Аспазії та Я. Райніса, О. Вацієтіса та А. Чака.

Отже, балто-українська мовно-культурна єдність ґрунтується на тісних контактах між нашими народами протягом усієї довговічної історії спільного існування. Одним із яскравих проявів цієї єдності є виникнення та розвиток на теренах України такої філологічної науки, як балтистика, що включає лєтоністику та литуаністику, які сьогодні перебувають у стані сталого розвитку завдяки спільним зусиллям багатьох літераторів, філологів, перекладачів і діячів культури як України, так і Балтії.

6.2. Виклад основного матеріалу

Українсько-литовські літературні контакти розпочалися у XVII ст., коли у Віленській братській школі працювали український філолог, письменник і перекладач Лаврентій Зизаній і його брат, письменник і освітянин Стефан Зизаній, а також Мелетій Смотрицький. По включенню литовських та українських земель до складу російської імперії у XVIII ст. майже одночасно виникли національні рухи (Литовський національний рух та Український національний рух) – вони сформували сучасні литовську та українську нації. У XIX–XX ст. литовці навчалися й викладали в українських вишах, таких як Харківський університет, Київський університет, політехнічні, ветеринарні інститути. У їхній когорті представлені майбутні видатні культурні діячі Литви: **Антанас Мацкявічус** (1828–1863), священник, один із організаторів і учасників Січневого повстання; **Майроніс** (1862–1932), литовський поет, драматург, на ранню лірику якого вплинув Тарас Шевченко, чия творчість він високо оцінив у роботі «*Paskaitoje apie vysk. Ant. Baranauską*» («Лекції про єпископа Ант. Баранаускаса», 1923); **Вінцас Креве** (1882–1954), литовський культурний та державний діяч, письменник, поет, драматург, активний поборник незалежності Литви; литовський політик і громадський діяч **Андрюс Домашявічюс** (1865–1935) та ін.

Твори українських літераторів, головним чином Тараса Шевченка, перекладалися литовською мовою ще у XIX ст. На світанку XX століття Й. Білюнас, Л. Гіра та К. Рачкаускас-Вайрас зробили значний внесок у популяризацію творів Тараса Шевченка в Литві. Переклади творів українських письменників значно зросли після Другої світової війни. Окрім Тараса Шевченка, твори українських письменників, а саме: І. Франка, П. Мирного, М. Коцюбинського, В. Стефаника, Лесі Українки, С. Тудора, О. Копиленка, В. Владка, Я. Галана, Ю. Яновського, М. Трублаїні, Л. Первомайського, Л. Дмитерка, І. Муратова, В. Собка, М. Стельмаха, О. Гончара, Г. Тютюника, О. Сизоненка, С. Жадана тощо, перекладалися литовською мовою. Зокрема, литовський поет, перекладач, есеїст Е. Межелайтіс (1919–1997) перекладав литовською твори Т. Шевченка. Як зазначають А. Поповський та Г. Хмель-Дунай (2021), Едуардас Межелайтіс переклав литовською мовою твори Т. Г. Шевченка, а твори самого Межелайтіса широко популяризуються в перекладах українських митців художнього слова.

Видатні українські літератори П. Тичина, В. Сосюра, І. Нехода, Л. Забашта, у свою чергу, перекладали українською литовські твори. Зокрема, в Україні були перекладені та видані антології литовської поезії та прози, збірки литовських народних казок, окремі твори литовських авторів: А. Беяускаса, П. Цвірки, Й. Довидайтиса, Р. Гранаускаса, С. Неріс, Ю. Марцинкявічюса, Й. Мікелінскаса, В. Міколайтіса-Путінаса, А. Венцлова, А. Венуоліса, Ю. Жемайте тощо.

Науково-популярну книгу «Балтійські родичі слов'ян» (Київ, 1979) авторства А. Непокупного було перекладено литовською мовою («*Baltai slavij giminaiciai*») і видано у Вільнюсі в 1983 р. У ній розглядаються особливості балтійських і слов'янських мов, аналізуються їхні етнографічні, фольклорні зв'язки. У цьому виданні до кожного розділу автором написані віршовані вступи й епілоги. Будучи доречними за змістом, вірші у його перекладі належать відомим слов'янським і балтійським поетам – А. Міцкевичу, Т. Шевченку, Я. Райнісу («Київські сюжети», 1983), М. Рильському.

Щирим захопленням А. Непокупного був Тарас Шевченко та його зв'язки з Литвою; він виявив низку нових фактів із біографії поета, що виклав у своїх публікаціях: «Балтійські зорі Тараса. Литва в житті і творчості Т. Г. Шевченка», «Т. Г. Шевченко і П. В. Енгельгардт» (обидві 1980); «Т. Г. Шевченко, 1831 рік. Подорож з Вільна до Петербурга» (1990); «Невідомий Тарасів побратим: постскрипtum до від'їзду Т. Г. Шевченка з Вільна», «Вільно, 1829 рік: ще одна, неофіційна адреса Т. Г. Шевченка» (обидві 1992)). Результати своїх пошуків він публікував як у Литві («*Du namai, kur gyveno Tarasas Sevcenka*», 1986), так і в Україні («Вільнюс: два будинки, де жив Т. Г. Шевченко. В сім'ї вольній, новій», 1988). Завдяки зусиллям А. Непокупного у вільнюському Старому місті встановлено меморіальні таблички про перебування у ньому Тараса Шевченка – на будинку історичного факультету Вільнюського університету та на будинку № 10 по вулиці Пілес (Замкова). Остання подія є наслідком урочистостей з нагоди 183-річчя від дня народження Тараса Шевченка у березні 1997 р. [32].

Літературні відносини, які досліджував А. Непокупний, пов'язані, зокрема, із життям Лесі Українки в Литві. Також цікавим є факт: у березні 1900 року Леся Українка гостювала у своєї тітки в Ризі. Давньою мрією А. Непокупного було знайти будинок, у якому мешкала поетеса. Після тривалих пошуків адресу було-таки встановлено. З цього приводу А. Непокупний видав статті: «Ризька адреса Лесі Українки» (2006) та «*Lesjas Ukrainas Rigas adrese*» (2006). А. Непокупного хвилювало не тільки перебування видатних українських діячів на теренах Балтики, а й подорожі литовських письменників і поетів до України, зокрема до Києва. Про це свідчать його публікації: «Над київськими сторінками Яна Райніса» (1982), «Київська Alma Mater класиків литовської літератури» (1985), «Майроніс і Вінцас Креве в Києві: інтерв'ю про пошуки слідів литовських класиків у Києві» (2002). Як співавтор українських енциклопедій, А. Непокупний знайомить українського читача із вченими, які досліджували балтійські мови, також із найвидатнішими постатями литовської науки й літератури, які були причетні до

України та культури її народу. В «УЛЕ» [33] опубліковані статті його авторства: «Абрамавічюс, Вл., Баранаускас, А., Білюнас, Й., Бобровськш, Й., Гіра, Л.» (1988), «Ендзелін Я.» (1990), «Корсакас К.» (1995); в енциклопедії «Українська мова» – «Буга, К., Ендзелін, Я.» (2000). Він перекладав вірші литовських поетів А. Малдоніса та М. Мартінайтіса, прозу Р. Гранаускаса, твори латиських письменників А. Чака та І. Аузіньша тощо. Зокрема, А. Непокупний переклав К. Корсакаса з литовської («Україна», 1980), У. Аузіньша з латиської («Сузір'я», 1982), в антології «Литовська радянська поезія» (1985) видав переклади творів поетів А. Грібаускаса та Е. Матузявічюса. Він також перекладав і прозу («Шульце, Дз. Листи», 1987; «Грінаускас, Ю. Троянда розквітає в темряві. Повість для театру», 1991. У 1998 році А. Непокупний став кавалером ордена Великого литовського князя Гедиміна III ступеня Литовської Республіки (1998 р.). Під час візиту до Литви українського президента Л. Кучми 29 жовтня 2002 р., президент Литовської Республіки Валдас Адамкус вручив А. Непокупному цю нагороду за заслуги в розвитку міждержавних відносин між Україною і Литвою.

Столиця Литовської республіки – Вільнюс – є одним із тих міст, які відіграли в житті Тараса Шевченка певну роль. У старовинній частині Вільнюса розташовано оригінальний пам'ятник юному поету – у вишиванці, з книгою в руках. Його було відкрито 3 вересня 2011 року з нагоди 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною і Литвою [34]. У Вільнюсі Тарас Шевченко вперше почув і збагнув лозунг польських повстанців «За нашу і вашу свободу». З цього приводу Кобзар згадував: «Я уперше прийшов до думки – чому і нам, нещасним кріпакам, не бути такими ж людьми, як і інші свободні верстви» [35]. Т. Шевченко на все життя зберіг теплі почуття до Вільнюса. В одному зі своїх віршів він назвав його «городом преславним» (вірш «У Вільні, городі преславнім», 1848–1849). У Новому місті Вільнюса простяглася вулиця імені Тараса Шевченка, неподалік від неї розташоване Посольство України. У грудні 2000 р. премію Українсько-литовського фонду імені Т. Шевченка отримав литовський письменник **Йонас Стрелкунас** (1939–2010) за переклади творів українських поетів литовською мовою. Згаданий вище **А. Венцлова**, що офіційно визнаний як один із найкращих литовських поетів, уперше познайомився з поезіями Т. Шевченка в дитинстві – це були вірші з «Віночку віршів Тараса Шевченка» (1912), у перекладах **Людаса Гіри** (1884–1946), литовського поета, літературного критика і перекладача [36]. Л. Гіра присвятив Україні вірші «Слово литовця до України», «Братам-письменникам з України», «Україні» (усі 1944); популяризував творчість Т. Шевченка у Литві (статті «Співець України – Тарас Шевченко», 1909; «Тарас Шевченко», 1914). У місті Сенай, у 1912 році Л. Гіра власним коштом видав книгу «*Taraso Ševčenkos eilių vainikėlis*» («Віночок віршів Тараса Шевченка»). Деякі переклади Л. Гіри розміщені у литовських виданнях творів Шевченка: «*Poezija*», «Поезія» (1952), «*Eilėraščiai*», «Вірші» (1955), «*Kobzarius*», «Кобзар» (1961). Л. Гіра також перекладав поезію І. Франка [37]. У свою чергу, українською мовою окремі твори Л. Гіри переклав **Роман Лубківський** (1941–2015).

Повертаючись до А. Венцлови, зазначимо: йому належать чудові переклади творів Тараса Шевченка, зокрема, поеми «Кавказ», «Сон», «Катерина» та поезії «Заповіт», «Лічу в неволі дні і ночі», «О люди! Люди небораки!». Його переклади увійшли до литовських видань творів Т. Шевченка: «Поезії» (1951), «Вірші» (1955), «Кобзар» (1961). А. Венцлова є також автором статей про Т. Шевченка: «Безсмертя поета», «Тарас Шевченко у Вільнюсі» (1953); «Тарас Шевченко» (1964). Також А. Венцлова перекладав вірші Павла Тичини. У свою чергу, українською мовою твори А. Венцлови переклали також В. Петровський, З. Біленко, В. Давиденко. В Україні були видані твори його сина **Томаса Венцлова**, письменника, перекладача, літературознавця, есеїста [38; 39].

Українсько-латвійські літературні контакти вперше були всебічно розглянуті у статті **Бірути Звайгзне** (1931–2016) «Латвійсько-українські літературні зв'язки» («Сузір'я», 1971), в енциклопедичних текстах авторства **Мірди Аболи** (1923–2007) [40] та у розвідках Анатолія Шпиталія [41; 42; 43]. Зокрема, повідомлялося, що твори Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського та П. Тичини, були перекладені латиською мовою; твори латишів

Р. Блауманіс, А. Упітса, В. Лаціса та М. Кемпе – українською. Також згадувалось про те, що у 1914 році в Латвії відбулася низка літературних вечорів, присвячених святкуванню 100-річчя Т. Шевченка; тоді ж були надруковані його вірші: «Ой чого ти почорніло», «Молитва», уривок з поеми «Тарасова ніч». **Імант Зієдоніс** (1933–2013) та **Візма Белшевіца** (1931–2005) написали вірші, присвячені Україні («*Uz Ševčenko pieminēkļa kārpēt*», «На сходах пам'ятника Шевченку»; «*Ukrainas motīvs*», «Шевченкові серця» (1968, 1969). Поема Т. Шевченка «Катерина» (1838), перекладена **Єкабсом Ліготню** (1874–1942) у 1900 р., була першим латиським виданням української художньої літератури. У ХХ столітті латиською мовою було перекладено багато творів Т. Шевченка, про нього видані статті (А. Матіс, «Тарас Григорович Шевченко»); поети з Латвії присвячували йому свої рядки. У 1906 р. Е. Рудзітіс переклав Шевченкові вірші «Закувала зозуленька» та «Заповіт». У 1911 р. були опубліковані Тарасові «І небо невмите, і заспані хвилі», «І досі сниться: під горою», «І широкою долину», «Ой гляну я, подивлюся» тощо.

Після Другої світової війни латиською було видано збірку «Вибране» (1951, 1954), статті про Т.Шевченка (В. Гревіня, 1951; Е. Сокола, 1956). У ті часи в ЛРСР друкувалися твори І. Франка, М. Вовчка, Л. Українки, М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Стефаника, П. Тичини, М. Рильського, Я. Галана, О. Гончара, М. Стельмаха, Ю. Яновського, Д. Павличка, І. Драча, Є. Гуцала, Г. Тютюнника. У 1963 р. була видана антологія української поезії «Пісня, почата в бурю» і проза «Краса людини» (перекладачі: П. Айгар, В. Гревіня, М. Кемпе, В. Давідс (Вецаукумс), П. Барда, Я. Плаудіс, Я. Османіс, І. Зієдоніс).

Протягом 1976–1978 років Інститут літератури імені Тараса Шевченка НАНУ підготував та опублікував «Шевченківський словник», у якому розділ, присвячений зв'язкам латишів із Шевченком було написано Б. Звайгзне; також у контексті цього літературознавчого напрямку були подані відомості про латиських літературних діячів, таких як М. Арону, Ф. Адамовіч, Я. Райніс, А. Упітс, В. Давідс, П. Барда, В. Гревінш, Я. Гротс, Е. Соколс, М. Кемпе, Ю. Ванагс, К. Крауліньш, А. Балодіс, М. Бендрупе, Я. Судрабкалнс, А. Веянс, Я. Османіс тощо. **Яніс Плаудіс** (1903–1952) майстерно переклав поему Тараса Шевченка «Гайдамаки»; вона була надрукована у збірках творів поета у 1951 та 1954 рр. та видана окремо у 1964 р.

У Шевченківській енциклопедії найбільшими за обсягами є тексти, присвячені **Я. Райнісу** (1865–1929) та **А. Упітсу** (1877–1970). З цього приводу зазначимо: Я. Райніс захоплювався талантом Т. Шевченка, а А. Упітс опублікував статтю про Т. Шевченка в журналі «*Domas*» («Думки») у 1914 р., пізніше, у 1930–1934 рр. писав про нього у своєму 4-томнику «*Pasaules rakstniecības vēsture*» («Історія світової літератури»). Українські та латвійські літературні критики намагалися провести паралелі між Я. Райнісом та українськими письменниками. Зокрема, Б. Звайгзне порівнювала його з І. Франком та П. Тичиною. Українською вірші Я. Райніса перекладали Д. Павличко, М. Бажан, М. Рильський, Л. Первомайський, Є. Дроб'язко, М. Терещенко, Г. Кочур. На подібності в поезії І. Франка та Я. Райніса вказував Юрій Садловський, маючи на увазі поему І. Франка «Мойсей» (1905) і п'єсу Я. Райніса «*Jāzeps un viņa brālī*» (1919): «В обох творах (як у Франка, так і в Райніса) трагедія їхніх героїв – це передусім трагедія окремих людей, яких не розуміють їхні сучасники...» [44].

Предметом енциклопедичного опису в українських літературних довідниках були такі латиські літератори: Аспазія, І. Аузіньш, А. Балодіс, Р. Блауманіс, Л. Брідака, А. Елксне, А. Григуліс, А. Веян, Е. Веверіс, І. Зієдоніс та ін. [45]. Українські читачі мають можливість познайомитися з латвійськими письменниками, читаючи пояснювальні тексти до перекладів та літературних статей; їхніми авторами були: І. Драч, М. Жулинський, І. Ле, Г. Карклія, Д. Павличко, І. Соколова, А. Шпиталь та ін. Ці матеріали також мали відношення і до **Александрса Чакса** (1901–1950), який у латиській літературі відіграв роль подібну до **Валер'яна Підмогильного** (1901–1937), автора «Міста». А. Чакс і В. Підмогильний уособлювали прорив сільської автохтонної нації до великих, іншомовних міст – Риги та Києва. Творчість А. Чакса була популяризована в Україні. І. Драч згадував А. Чакса у 1978 р. так: «Якщо вашого сучасника і ровесника називають «одною з найяскравіших вершин латиської

поезії всіх часів», ви мимоволі здригнетесь, бо одразу в пам'яті спалахують імена Яна Райніса і Олександра Чака!...» [46]. У 1905 р. **Лінард Лайценс** (1883–1937) переклав оповідання І. Франка «Ліси і пасовиська» (1883) латиською мовою; пізніше цю публікацію заборонила цензура; у 1930 р. він виступив із промовою про дружбу латиського та українського народів на міжнародній Харківській конференції революційних письменників. Переклад М. Туркало оповідання А. Упітса «*Sirdsapziņa*» («Сумління») українською мовою був опублікований на сторінках журналу «Життя і революція» у другій половині 1920-х рр. – його вважають першим зафіксованим українським перекладом латиської літератури. У першій половині 1930-х років деякі твори Л. Лайценса були перекладені українською. Перекладачами його творів «*Portfelis unvalgs*» та «*Republikas padomnieks*» були В. Зедайн та В. Свідзінський.

За словами І. Пупурс, більшість перекладів латиської літератури українською мовою з'явилися після 1950-х років – у першу чергу друкувалися твори літераторів, які «вписувалися» в соцреалістичні канони: Ж. Гриви, Я. Судрабкалнса (збірки «У родині братів», 1947; «Ще одна весна», 1964); М. Кемпе (її вірші «Два сонети Долорес Ібаррурі» у перекладі українською Д. Павличка увійшли до її збірки «Сонети», 1978); драматурга А. Григуліса, М. Скуїї, авторки творів малої форми – афористичних куплетів. З 1991 року переклади значних латиських літераторів публікувалися як окремими книгами, так і в періодиці. У їхньому ряду вирізняються 100 публікацій перекладів з латиської мови, написаних одним автором – у цьому сенсі «рекордсменом» вважається **Віліс Лаціс** (1904–1966) – вісім (!) окремих українських видань його творів були опубліковані з 1952 по 1976 рр. С. Складенко переклав його «Бурю» у 1952 р., «Сина рибалки» у 1954 р. Іншими «авторитетними» перекладеними авторами були А. Упітс та Я. Райніс. Також в Україні надруковано окремі книги О. Вацієтіса (5), З. Скуїньша (4); латиські письменники Р. Езера, Л. Лайценс, А. Саксе, І. Зієдоніс, А. Чакс мають по три книги українською мовою; М. Бірзе, З. Ергле, А. Лієлаіс, К. Скуєнієкс, Я. Ванагс, М. Заліте – по дві книги.

З 1970-х рр. в Україні видавалися поліавторські збірки латвійської поезії та прози. Збірка «Латиське радянське оповідання», що є частиною книжкової серії «Радянські оповідання», друкувалася видавництвом «Дніпро» з 1974 по 1987 рр., вийшла у 1982 р. Це видання містить переклади прозових творів таких авторів, як: А. Упітс, В. Лаціс, Е. Вілкс, Ж. Гріва, М. Заріньш, М. Бірзе, Р. Езера, Я. Калніньш, Д. Зігмонте, Х. Галіньш, З. Скуїньш, А. Калве, В. Бельшевіца, А. Якубанс, А. Белс, Е. Ланс та ін. З 1965 по 2000-і рр. у «Молоді» друкувався щорічний молодіжний літературний альманах «Вітрила», де час від часу з'являлися переклади латвійської літератури. Зокрема, у 1989 р. вірші **Яніса Балтвілкса** (1944–2003) були перекладені тодішнім студентом Ю. Садловським. У 1987 р. **Галина Інга Каркліня** (1923–2004), латвійська та українська мистецтвознавиця, опублікувала україномовну збірку літературно-критичних есе під назвою «Відлуння близьких і далеких доріг». Це видання класифікується як дослідження в галузі порівняльного літературознавства; воно містить факти про маловідомі зв'язки між українськими, серед яких **Олесь Гончар** (1918–1995), та латвійськими авторами – **Мірдою Кемпе** (1907–1974) та **Оярсом Вацієтісом** (1933–1983). Архів Г. Каркліні, який зберігається в ЦДАМЛМ України (Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України), містить її статті про К. Баронса та Я. Судрабкалнса. Яскравим прикладом такого роду літературної діяльності є передмова М. Жулинського до українського видання (1986) романів А. Белса «*Būris*» («Клітка») (1972) та «*Izmeklētājs*» («Слідчий») (1976). **Альбертс Белс** (до 1971 року Яніс Ціруліс) (1938–2024) – Почесний член Латвійської академії наук (1999), голосував за відновлення незалежності Латвії.

Найдавніший український журнал про зарубіжну літературу «Всесвіт», заснований у 1925 р., побіжно представляв літературу Латвії. Тут була надрукована праця **А. Шпиталя** «Про «Антологію...» і не тільки про неї» – рецензія на збірку перекладів латвійської поезії **Ю. Завгороднього** (1940–2012) під назвою «З латвійського берега». У ній містилися переклади 50-ти поетів Латвії, від Я Райніса і його дружини Аспазії до творів молодих авторів. А. Шпиталь розповідав про В. Белшевицю, в перекладах якої латиською вийшли книжки

віршів М. Вінграновського та І. Драча, а також про **Кнутса Скуєнієкса** (1936–2022), латвійського поета, журналіста, дисидента і перекладача з української мови. І. Лучук, письменник, один із засновників літературних угруповань «Лугосад» та «Геракліт», зауважив, що в Україні вийшли дві поетичні книжки К. Скуєнієкса – “*Sēklas sniegā*” («Насіння в снігу») (1994) в перекладі Ю. Завгороднього [47] та “*Mana mazā dzimtene*” («Мала моя батьківщина») (2016) в перекладі Ю. Садловського). Іноді «Літературна Україна» публікувала статті про латвійську літературу; тут містилися статті А. Шпиталя про О. Вацієтиса («За «Правописомом блискавки» (1982)) та про згаданого вище І. Зієдоніса, латвійського поета, кіносценариста, автора коротких творів (Епіфаній) [48], перекладача, політичного діяча періоду руху *Atmoda*, одного з організаторів Співочої революції (яка в результаті призвела до відновлення державної самостійності Латвії), кавалера Ордена Визнання та найвищої нагороди Латвії – Ордена Трьох зірок. Його твори перекладали: В. Коротич, І. Драч, В. Лучук, В. Струтинський, С. Зінчук, Ю. Петренко, П. Мовчан, Л. Копилова, І. Липовецька, А. Шпиталь. В. Коротич і І. Зієдоніс спільно видали публіцистичну книгу «Перпендикулярна ложка» (1972). Його «Кольорові казки» [49] переклав **М. Григорів** (1947–2016), серед доробків якого переклади й інших латиських літераторів – П. Зірнітиса, Е. Веверіса та О. Вацієтиса. У журналі «Дніпро» мали місце публікації про латвійських письменників, зокрема статті С. Гречанюка про І. Зієдоніса («Дім, який будує Імант», 1974, та «При чесному хлібові», 1985).

Когорту українських перекладачів латиської літератури представляють: Г. Брежнов, Р. Чілачава, І. Драч, Ю. Гундич, П. Дорошко, Г. Кочур, Б. Комар, З. Коваль, Г. Коваленко, Г. Кулеба, І. Липовецька, Л. Мельник, Д. Павличко, С. Складенко, В. Силава, М. Видиш, В. Забаштанський, О. Заценко та ін. Варто відмітити **К. Оверченко** (1920–2017), який перекладав латиську поезію та прозу, включаючи літературу для дітей, і став лавреатом регіональної літературної премії імені Є. Маланюка у 2008 р. за книгу «Латвія поетична: Поети Латвії в українському перекладі» (2007) у номінації «Переклад (з української на інші мови, з інших мов на українську)». Ця збірка містить його переклади близько 50 віршів латвійських поетів. У наш час латвійську літературу перекладає Ліна Мельник, яка, зокрема, є перекладачкою нещодавніх видань художньої прози латвійських письменників – Я. Акуратерса («Дегоша сала»), Н. Ікстена «*Mātes piens*» («Молоко матері»), М. Заліте «*Pieci pirksti*» («П'ять пальців») та ін.

На завершення наведемо дані про **внески професійних перекладачів і перекладачок з балтійських мов на українську і навпаки**. Українська та литовська перекладачка **Беатріче Белявців** перекладає українською мовою литовську літературу; вона відтворила українською твори **Лаури Сінтії Черняускайте** «Звільніть золоте лош», «Ковзанка» (2020); переклала з литовської таких авторів, як Альвідас Шляпікас («Моє ім'я – Маріте», 2016), Іцхокас Мерас («Нічия триває лише мить», 2017), Антанас Шкемас («Сонячні дні», 2017). **Валентин Бичко** здійснив переклади творів Е. Межелайтиса, Е. Матузявічюса, Ю. Марцінкавічюса («Міндаугас», 1977), «Поезії, 1981), а також **Саломеї Неріс** (1904–1945). Варто зауважити, що окремі поезії С. Неріс українською перекладали П. Тичина, Л. Первомайський, М. Терещенко, І. Муратов; в Україні були видані такі її твори, як «Поезії» (1950), «Могутні імена» (1952), «Соловей не може не співати» (1985). **Наталія Трохим**, українська поетеса, перекладачка і видавчиня («Джезва»), переклала з литовської вірші Т. Венцлови, Б. Йонушкайте і В. Шоблінскайте-Алекси. **Дмитро Чередниченко** (1935–2021) зробив переклади з латиської творів А. Чакса, М. Чаклайса, Ю. Ванагса, І. Аузіньша та К. Скуєнієкса, а також переклав з литовської М. Вайнілайтиса («Мій янтарик», 1980), Ю. Марцінкавічюса («Поезії», 1981), А. Малдоніса («Бурштин і троянди», 1984). Д. Чередниченко редагував і видав «Антологію литовської поезії» (1985), до якої увійшли твори Ю. Някрошюса («Чотири слова», 1990), В. Бубніса («Час долі», 1986), В. Міколайтиса-Путінаса («Повстанці», 2002), Л. Яцинявічюса («Балада про Моніку», 1988), Ю. Грушаса («Геркус Мантас», 2002). Також Д. Чередниченко був перекладачем литовських прозаїків та поетів, таких, як: Я. Чюрльоніте, М. Мартінайтіс, П. Шірвіс, Ю. Жемайте, К. Кубілінскас, В. Бложе, А. Бярнотас, Р. Кятуракіс, Й. Стрелкунас,

С. Гяда, А. Мікута, М. Карчяускас, А. Жукаускас, В. Реймеріс, В. Мозурюнас, Ю. Юшкайтис, В. Шульцайте, В. Рудокас, В. Пальчинскайте, В. Каралюс, Н. Нарута, К. Брадунас, К. Шимоніс, К. Марукас, П. Машьотас, К. Борута, Й. Ліняускас, А. Зурба, Б. Вілімайте, К. Сакалаускас-Ванагеліс, В. Петкявічюс, П. Цвірка, З. Геле, К. Вайжгантас, Я. ягутіте, Й. Мікелінскас, А. Дабульскіс, Й. Білюнас, В. Креве, Р. Садаускас, А. Льобіте, Р. Скучайте, Р. Кашаускас, Л. Шимкуте, В. Бразюнас, А. Йонінас, Д. Пранцкетіте, Г. Алексас, Б. Йонушкайте, Д. Собецкіс, П. Пуките, В. Гедгаудас, Д. Чяпаускайте, Л. Жутауте. У 1994 р. Д. Чередниченко отримав премію імені Максима Рильського за переклад поеми класика литовської літератури **Крістіонаса Донелайтіса** (1714–1780) «Літа» та за впорядкування антології литовської поезії українською мовою. **Марцеліюс Мартінайтіс** (1936–2013), литовський поет, драматург і перекладач, перекладав твори І. Франка, Л. Українки, Б. Антонича, М. Вінграновського, І. Драча; у свою чергу, його твори українською перекладали Д. Павличко, П. Мовчан, С. Жолоб, В. Затуливітер, А. Непокупний, О. Довгий, Л. Кульбак, В. Герасим'юк, П. Марусик, М. Рябчук, М. Станович та ін. Твори **Юстінаса Марцінкявічюса** (1930–2011) перекладали українською (у часи совєцької окупації, переважно на принципах паритету): В. Сосюра, П. Воронько, А. Малишко, В. Коломієць, Д. Павличко, О. Мокровольський, В. Кордун, С. Литвин, Р. Лубківський, І. Драч, П. Мовчан, Ю. Ільїна, В. Затуливітер, П. Марусик, О. Лупій, Б. Степанюк.

Також згадаємо про латиськомовних літераторів, які перекладали твори класиків української літератури. **Фріціс Адамович** (1863–1933), латиський філолог, перекладав латиською твори української літератури; він вважається одним із перших перекладачів творів Тараса Шевченка. В журналі «Druva» («Нива») у 1914 р. він опублікував вірші Т. Шевченка: «Ой чого ти почорніло», «Молитва», уривок з поеми «Тарасова ніч». **Андрейс Балодіс** (1908–1987), латиський поет і перекладач, був автором численних поетичних збірок; у 1961 р. він був залучений до роботи над перекладами творів Т. Шевченка в рамках 100-річчя з роковин смерті поета. У латиській періодиці він надрукував перші переклади віршів Т. Шевченка – «Муза», «Не завидуй багатому», а також статтю «Життя, що стало безсмертною піснею». **Пауліне Барда** (1890–1983), латиська перекладачка і поетеса, переклала 20 творів Тараса Шевченка латиською мовою; її переклади публікувалися в періодичній пресі та в книжках («Вибране», 1951, 1954). **Мірдаз Бендрупе** (1910–1995), латиська письменниця і перекладачка, переклала поеми Шевченка «Сова», «Сон», «Єретик», вірші «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!», «Над дніпровою сагою»; вони увійшли до латиських видань творів Т. Шевченка у 1951 та 1954 рр. **Юлій Ванас** (1903–1986), латвійський письменник і перекладач, перекладав поезії Т. Шевченка; у журналі «Karogs» («Прапор») у 1946 р. були надруковані його переклади віршів «Садок вишневий коло хати», «Мені однаково, чи буду», а також присвячена Т. Шевченкові стаття «Два ювілеї».

Окремо відмітимо внесок **Ю. Садловського**, активного популяризатора української культури та літератури в Латвії й навпаки. Він пройшов шлях від члена Спілки письменників Латвії до складу керівників (2007–2009), був редактором літературного журналу «Стоки» («Notekas»), дитячого часопису «Ляля» («*Lalija*»), упорядкував поетичні збірки, переклав українською поезію знакових літераторів Латвії: Я. Райніса («Вірші», 1993; «Поезії», 2000; «Вірші», 2005), А. Чакса («Серце на тротуарі...», 2012), К. Скуенієкса («Біля водопілля...», 2009; «Секунда полоще день...», 2011; «Мала моя батьківщина», 2016; «Вірші», 1994), У. Берзінша («Вірші», 2012; «Пам'ятник козі», 2018), Я. Рокпелніса («Вірші», 1990), Г. Маргерса Маєвскіса («Вірші», 1994; «Блукання. Поезії», 2008), М. Салейса («Мамо, я бачив цю пісню», 2017), І. Балоді («Я відчиняю ранок...», 2009).

Отже, українсько-балтійські літературні контакти мають багату історію, представлену розмаїтою когортою літераторів, філологів і перекладачів, спільний історичний доробок яких неодмінно сприяє всебічному розвитку культурно-гуманітарних відносин між Україною і Балтією, починаючи з XVII ст. по теперішній час.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Перспективи майбутніх наукових розвідок включають компаративні лінгвістичні дослідження літературних творів сучасних балтійських авторів та їхніх перекладів українською мовою в наступних аспектах: у перекладознавстві, концептології, соціолінгвістиці та культурології.

8. Висновки

Балто-слов'янська єдність пройшла довгий і тернистий шлях, починаючи від витоків Індоевропи і включаючи різного роду геополітичні й суспільно-гуманітарні відносини між балтійськими (Литва та Латвія) народами та народом України. Ці стосунки яскраво висвітлені через діяльність майстрів слова як в Україні, так і в Литві та Латвії. Їхні досягнення є предметом досліджень у царинах мовознавства, літературознавства, міжнародних відносин, культурології, теорії та практики перекладу тощо. Важко переоцінити велике значення сфери перекладу, у якій себе проявили як українські митці й науковці, так і їхні балтійські колеги. Ця діяльність відзначена певною специфікою історико-культурних періодів, які пережили наші братні народи та дружні культури. З часу обрання незалежності та свободи контакти культурно-гуманітарного спрямування набули нового звучання і змісту. У наш час вони дещо затьмарені подіями політичного характеру, спричиненими російською збройною агресією проти України. Проте залишається головне – у час доленосних змагань за життя народу і його культури ці стосунки мають особливо глибокий соціальний і духовний сенс, набуваючи нових форм і смислів. Сьогодні єдність наших народів проявляється у всебічній підтримці українців, яких доля занесла до країн Балтії. В Україні ця єдність підтримується через повсякденну діяльність митців і науковців, літераторів і перекладачів, що активно докладають спільних зусиль задля збереження та зміцнення взаємин між народами, чия воля і свобода нині перевіряються на витримку і силу.

Список літератури:

- 1) Balto-Slavic languages. Encyclopædia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Balto-Slavic-languages>
- 2) Ажогіна, Н. (2025). Наукова діяльність Яніса Ендзеліна на теренах балтистики та лєтоністики. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія (71), 9–13. http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v71/71_2025.pdf
- 3) Kushniarevich A., Utevska O., Chuhryaeva M., Agdzhoyan A., Dibirova K., Uktveryte I., et al. (2015). Genetic Heritage of the Balto-Slavic Speaking Populations: A Synthesis of Autosomal, Mitochondrial and Y-Chromosomal Data. National Library of Medicine, PubMed 10 (9). DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0135820>
- 4) Meillet, Paul Jules Antoine (1908). Les dialectes indo-européens. H. Champion. Open Library Internet Archive. Available at: <https://archive.org/details/lesdialectesind00meilgoog/page/n19/mode/2up?ref=ol>
- 5) Русина, О. В. (2003). Велике князівство Литовське [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В. Редкол.: В. А. Смолій (гол. ред.) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 688. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Velyke_Kniazivstvo_Lytovske
- 6) Туряниця, І. А. (2012). Українсько-литовські взаємини у політичній та гуманітарній сферах (1991–2011 рр.). Львів, 19. <https://uacademic.info/ua/document/0412U005251#!>
- 7) Дацків, І.; Візняк, Я. (2020). Українсько-литовські відносини сучасності у гуманітарній сфері наприкінці XX – початку XXI ст. Scientific Journal Virtus Issue (42), 161–165. http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/6_journal42.pdf

- 8) Дацків, І. (2020). Розвиток культурної дипломатії між Україною та Литовською республікою (кінець XX – початок XXI ст.). Україна–Європа–Світ = Ukraine–Europe–World: міжнародний збірник наукових праць. Сер. Історія, міжнародні відносини (24), Тернопіль, 72–79. <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/16741>
- 9) Поповський, А., Хмель-Дунай, Г. (2021). До питання про збереження етнічної автентичності сутності людини. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (1) 53–60. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-1-53-60>
- 10) Вакулич М. І. (2000). Литовсько-українські лексичні паралелі: до проблеми балто-слов'янських мовних взаємозв'язків. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика (1), 91–97. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2000_1_14.
- 11) Даскалюк, О. Л. (2024). Символи як мовні засоби впливу (на матеріалі перекладів творів литовських поетів). Закарпатські філологічні студії. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 1 (34), 31–36. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/26905125-2829-420d-8fdc-21290cdd3cb0>
- 12) Ажогіна, Н. (2022). Історико-культурний аспект відносин України і Балтії: мовно-літературні комунікації у світлі балтистики. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, (64), 514–532. doi: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240305.07>
- 13) Пупурс, І. В. (2022). Літературні «енциклопедії» Латвії: від друкованих книг до інтернет-видання literatura.lv. Закарпатські філологічні студії 2 (24), 184–192. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/24/part_2/24-2_2022.pdf
- 14) Огієнко, Іван (1949). Історія української літературної мови. У: «Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови». Упоряд., авт. іст.-біогр. нариса та приміт. М. С. Тимошик. К.: Наша культура і наука, 2001. 440. Ізборник <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu.htm>
- 15) Vaillant, A. (1958). Grammaire comparée des langues slaves. 4 vols. Lyon-Paris, IAC, 736.
- 16) Петров, В. П. (1966). Історична географія та проблема слов'янського етногенезу на матеріалах гідронімії (гідронімія Росії й Надросся). Історичні джерела та їх використання (2). Ред. кол.: І. Л. Бутич та ін. Інститут історії. К.: Наук. думка, 65–74.
- 17) Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://esu.com.ua/>
- 18) Grīšle, Rasma (1999). Jānis Endzelīns. Latvijas Vēstnesis 119/120. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/23688>
- 19) Лукінова Т. Б. (2012). Анатолій Павлович Непокупний – учений і поет. Мовознавство (2), 4–13. <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/332e1431-5470-4116-8023-0647597b3dc0/content>
- 20) Новини Львова 12/09/08. Найстарішим орденом Латвії нагородили львівського бізнесмена. Daily Lviv. <https://old.dailylviv.com/news/17559>
- 21) Таранець, В. Г. (2004). Арії. Слов'яни. Руси: Походження назв Україна і Русь. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 295. <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3de73bd-9d4c-4033-9554-a07592aadeba/content>
- 22) Вакулич, М. І.; Тараненко, А. Л. (2008). Анатолій Павлович Непокупний: Біобібліографія до 75-річчя. НАН України. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 88.
- 23) Гриценко, П. (2013). Непокупний Анатолій Павлович. Шевченківська енциклопедія. Т. 4: М-Па: у 6 т. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 538–539.
- 24) Непокупний, А. П. (2003). Балтистика. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Режим доступу: <https://esu.com.ua/pdf/file/40179.pdf> <https://esu.com.ua/article-40179>
- 25) Садловський, Ю. (2003). Латвійський модернізм на рандеву з українським модернізмом (Майже заклик). Слово і час 11 (515), 82–83.

- 26) Чак, Олександр (2008). Останній трамвай [Текст]: поезії. Ідея й концепція вид., упоряд., передм. і пер. укр. та грузин. мовами Р. Чілачава; ред. І. Чілачава. Рига: Zelta rudens, 117.
- 27) Чак, Олександр (1974). Кленовий листок. З латиської. К.: Веселка, 56.
- 28) Зієдоніс, І. (2008). Кольорові казки [Текст]: для дітей мол. та серед. Віку. Пер. з лат. М. Григорів; худож. Н. Дойчева. К.: Грані-Т, 56.
- 29) Зієдоніс, І. (2005). Епіфанії [Текст]. Пер. В. Силава. Рига: Латвійська Академічна бібліотека, 143.
- 30) Завгородній, Ю. С.; (1999). З латвійського берега [Текст]: мала латвійська антологія в перекладах Юрія Завгороднього, ред. А. Мойсієнко. К.: [б.в.], 277.
- 31) Шевченківська енциклопедія: В 6 т. К.: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка (2012–2015) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0012638>
- 32) Мікульонек, І. (2014). Вільнюс шанує Тараса Шевченка. URL: <https://kpi.ua/shevchenko-lt>
- 33) Українська Літературна Енциклопедія: В 5 т. Редкол.: І. О. Дзевєрін (відповід. ред.) та ін. К.: Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана. Ізборник. <http://litopys.org.ua/ulencycl/ule.htm>
- 34) Смирнов, І.; Цуй, Д. (2021). Про вшанування пам'яті Тараса Шевченка у Вільнюсі. Україна – Литва: історичні, мовно-культурні та туристські паралелі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Гельветика, 80–83. <https://lotg.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/Abstrakty-lytovskoyi-konferentsiyi-1.pdf>
- 35) Кравчук, Н. (2021). Перша любов і зрада Тараса Шевченка. Високий замок. Режим доступу: <https://wz.lviv.ua/life/430840-persha-liubov-i-zrada-tarasa-shevchenka>
- 36) Чередниченко, Д. С. (2007). Гіра Людас. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-25638>
- 37) Franko, Ivan (2006). Dzejas [Text]. Riga: [б.в.], 59.
- 38) Венцлова, Томас; Донскіс, Леонідас (2016). Передчуття і пророцтва Східної Європи. Пер. з литовської Георгій Єфремов, Олег Коцарев. К.: Дух і літера, 120.
- 39) Москалик, Денис (2016). Сутінки розчарованих ідеалістів. Томас Венцлова, Леонідас Донскіс. Передчуття і пророцтва Східної Європи. Пер. з литовської Георгій Єфремов, Олег Коцарев. К.: Дух і Літера, 120.
- 40) Абола, М. Е. (1995). Латиська література. Ізборник. Українська літературна енциклопедія. Т. 3.: К-Н, 135–153. <http://izbornyk.org.ua/ulencycl/ule82.htm>
- 41) Шпиталь, А. (1990). Звайгзне Бірута. Українська Літературна Енциклопедія. Ізборник. <http://izbornyk.org.ua/ulencycl/ule55.htm>
- 42) Шпиталь, А. (2010). Про «Антологію...» і не тільки про неї. Всесвіт. Режим доступу: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/709/41/>
- 43) Шпиталь, А. (2013). Латиська література і Шевченко. Шевченківська енциклопедія. Т. 3. Київ: НАН України, 706–708. https://shron3.chtyvo.org.ua/Shevchenkivska_entsyklopediia/Tom_3_I_L.pdf
- 44) Садловський, Ю. (2011). Мойсей і Йосип та його брати. ZaxidNet. Режим доступу: https://zaxid.net/moysey_i_yosip_ta_yogo_brati_n1237975
- 45) Pupurs, Iryna (2023). Latvian Literature in Ukraine: a Brief Overview of its Perception and Interpretation During the Last Hundred Years. Letonica 53, 186–210. <https://lulfmi.lv/storage/files/letonica53-10-pupurs.pdf>
- 46) Драч, Іван (2008) Наближення. Поетичні переклади і статті. Х.: Фоліо, 417.
- 47) Скуєнієкс, Кнутс (1994). Насіння в снігу [Текст]: книжка віршів та днів. Пер. Ю. Завгородній. К.: Укр. письменник, 109.
- 48) Зієдоніс, І. (2005). Епіфанії [Текст]. Пер. В. Силава. Рига: Латвійська Академічна бібліотека, 143.
- 49) Зієдоніс, І. (2008). Кольорові казки [Текст]: для дітей мол. та серед. Віку. Пер. з лат. М. Григорів; худож. Н. Дойчева. К.: Грані-Т, 56.

The historical contribution of Ukrainian and Baltic (Lithuanian & Latvian) writers, philologists and translators to cultural and humanitarian relations' development

Nataliia Azhohina

Department of Foreign Languages for Chemistry and Physics Related Faculties, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0001-6249-6118

Oleksandr Lytvynov

Department of Foreign Languages for Chemistry and Physics Related Faculties, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0001-5536-2015

Abstract: The article deals with cultural-historical unity between Ukrainian and Baltic writers, philologists and literary translators in the realm of promoting sociocultural relations between the historically cognate nations of Ukraine and the Baltic states (Lithuania & Latvia), particularly in the spheres of literature, philology and literary translation. The relevance of the research is determined by modern challenges of geopolitical, humanitarian and cultural character. Nowadays, the historical unity between our fraternal nations is under threat due to the neo-imperial encroachments of the common enemy. Under such conditions, strengthening cultural and humanitarian ties should promote developing promising and mutually beneficial relations between our nations. The purpose of the investigation is to describe common historical contribution made by Ukrainian and Baltic (Lithuanian & Latvian) writers, philologists and translators to the development of the cultural and humanitarian relations both in retrospect and at present. The methodology is based on the main scientific principles: historical-logical, historical-comparative, objectivity, comprehensiveness and complexity, employed in literary and cultural studies, including systemic, cultural-historical, comparative-historical and descriptive methods. The core provisions of the research are as follows: 1) the historical-linguistic and cultural-humanitarian links between the Baltic and Slavic (particularly Ukrainian) ethnic groups are characterized as positive and favourable; 2.) their development was especially intensified during the rise of national-democratic movements in the last quarter of the 19th century until the year 1917; 3) close relations between the Ukrainian and Baltic humanitarians, literati, public & cultural figures have been developing continuously throughout the entire history: both in the past historical era and at the present time; today they are taking place in the time and space of the Russian-Ukrainian war. In the course of the investigation, the historical background of the Baltic-Slavic lingual and cultural unity was established; the development and the current state of Baltic studies were characterized; the history of the Ukrainian-Latvian and Ukrainian-Lithuanian relations in the spheres of literature, philology and translation were described; data concerning the Ukrainian and Baltic writers, philologists and professional translators were provided. As a result, the following conclusions have been made: 1) the cultural and humanitarian unity between the Baltic and Ukrainian ethnic groups was especially reinforced at the crucial moments in their history – during World War II and in the period of russian occupation; 2) at the present stage of development the Baltic-Ukrainian cultural and humanitarian relations are supplied with novel ideas, giving rise to new trends in the fields of science, education, literature and culture.

Keywords: Baltic studies, Lithuanian studies, Latvian studies, culture, literature, translation.
